UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

DAFTAR PUSTAKA

Arsip Dokumen

A. Arsip

Arsip Nasional Republik Indonesia. Koleksi Arsip Algemene Secretarie Serie Grote Bundel Besluit 1891-1942. Nomor 478. Advies van Den Raad van Nederlandsch Indie Uit Gebracht in de Vergadering van 13 April 1894.

Arsip Nasional Republik Indonesia. Koleksi Arsip Algemene Secretarie Serie Grote Bundel Terzijde Gelegde Agenda 1891-1942. Nomor 7107. “Verslag dr. Engelhard Over de Inbewaringstelling van Krankzinnigen in de Geneeskundige Afdeeling Midden-Java 1918”.

Arsip Nasional Republik Indonesia. Koleksi Arsip Algemene Secretarie Serie Grote Bundel Terzijde Gelegde Agenda (Jilid 1). Nomor 7401.

B. Dokumen Resmi Pemerintah

Begrooting van Nederlandsch Indie 1929-1939

Indisch Verslag 1931-1939

Koloniaal Verslag 1911-1929

Staatsblad van Nederlandsch Indie Nomor 54 tahun 1897

Staatsblad van Nederlandsch Indie Nomor 311 tahun 1898

Staatsblad van Nederlandsch Indie Nomor 329 tahun 1903

Staatsblad van Nederlandsch Indie Nomor 358 tahun 1905

Staatsblad van Nederlandsch Indie Nomor 550 tahun 1910

Staatsblad van Nederlandsch Indie Nomor 651 tahun 1910

Staatsblad van Nederlandsch Indie Nomor 216 tahun 1922

Staatsbald van Nederlandsch Indie Nomor 365 tahun 1926

Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 18 tahun 2014

Surat Kabar dan Majalah

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

"Amok en Latah", *De Indische Courant*,16 Juni 1928

"Amok Maken in Ned-Indie", *De Courant*, 11 Januari 1923.

"Amokmakend Tamboer", *De Nieuwe Vorstenlanden*, 28 Januari 1930.

"Amok in Oost-Java", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 14 April 1938.

"Amok", *Bredasche Courant*, 26 September 1930.

"Afdoende Verbetering van Vroeger Slechten Toestand", *De Locomotief*, 19 Maret 1938.

"Balance of Trade", *The Netherlands Gazeette*, 17 Agustus 1934.

"Brand en Amok", *Bataaviaasch Nieuwsblad*, 3 Juli 1933.

"Buitenzorg", *Bataviaasch Nieuwsblad*, 13 November 1925.

"Bestrijding der Werkloosheid", *Het Volk Dagblad Voor De Arbeidspar*, 30 Januari 1933.

"Bewaarhuis voor Krankzinnigen", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 11 April 1935.

"Bewaarplaats voor Krankzinnigen", *De koerier*, 29 April 1938.

"Dakpannen-Bombardement in Bandoeng", *Het Niuews van Den Dag voor Nederlandsch Indie*, 5 Juli 1932.

"De Allerlaagst bezoldigden", *De Indische Courant*, 19 Februari 1937.

"De Aanval op Den Pastoor", *Utrechtsch dagblad* , 27 September 1934.

"De Aanvrangen", *Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch Indie*, 3 September 1936.

"De Behadeling van Krankzinnigen", *Het Vaderland,* 6 Januari 1912.

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

"De Indische Leening", *Nieuwe Amsterdamsche Courant*, 11 Juni 1915.

"De Internationale „Rotterdam", *Bataviaasch Nieuwsblad*, 14 Juli 1915.

"De Indische Soc.Dem. Vereeniging", *De Telegraaf*, 10 Maret 1919.

"De Jaarvegadering ISDP", *De Indische Courant*, 5 November 1923.

"De Kindermishandelaarster", *Zutphensche Courant*, 1 Juli 1913.

"De Krankzinnige Moordenaar", *Deli Courant*, 9 April 1932.

"De Medische Verzorging in de Buitengewesten", *Soerabaijasch Handelsblad*, 04 Maret 1939.

"De Mishandeling van Een Krankzinnige", *De Deli Courant*, 11 November 1935.

"De Pinkster Gemeenteee" , *De Sumatra Post*, 22 December 1924.

"De Moord te Madioen", *De Deli Courant*, 4 April 1928.

"De z.g..Pinkster-gemeente en hare gevaren", *Het Nieuws van Den Dag voor Nederlandsch Indie* , 13 December 1924.

"De Zorg Voor Krankzinnigen", *De Sumatra Post*, 4 maret 1932.

"Doorgangshuis voor Krankzinnigen", *Het Nieuws van Den Dag voor Nederlandsch Indie*, 2 September 1919.

"Door het kantoor van arbeid", *De Deli Courant,* 21 Maret 1932.

"Dr.Soemaroe", *De Indische Courant*, 19 November 1926.

"De Voedseltoestand in Oost-Java", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 19 Januari 1932.

"De Werkloosheid", *De Indische Courant*, 26 Januari 1932.

"De Werkloosheid in Indie", *De Indische Courant*, 7 April 1932.

"De Werkloosheid in indie", *Soerabaiasch-Handelsblad*, 7 April 1932.

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

"De Werkloosheid In Indie", *Soerabaiasch-Nieuwsblad*, 7 September 1936.

"Een Krankzinnige Chinees en de Pinkster-beweging", *Het Nieuws van Den Dag voor Nederlandsch Indie*, 8 Januari 1925.

" Een Moordaanslag", *Limburger Koerier*, 12 April 1917.

"Eeen Nieuw Doorgangshuis voor Krankzinnigen", *Deli Courant*, 20 Desember 1923.

"Een Nieuw Doorgangshuis voor Soerabaja", *De Indische Courant*, 29 Mei 1925.

"Een Nieuw Doorgangshuis voor Krankzinnigen", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 17 Desember 1925.

"Een Strop", *Bataviaasch Nieuwsblad*, 26 Juli 1922.

"Een Scherpe Aanklacht tegen deze. g...Pinkster-geementee" , *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie* , 17 December 1924.

"Een Verschrikkelijke Toestand", *De Sumatra Post*, 5 Desember 1923.

"Geen Plaats voor Zielszieken", *Bataviaasch Nieuwsblad*, 20 November 1936.

"Gemengd Indisch Nieuws", *Het Nieuws van Den Dag voor Nederlandsch Indië,* 19 Juni 1915.

"Godsdienstige Dwepers", De Telegraaf, 5 Mei 1914.

"Het Doorgangshuis", *Algemeen Handelsblad voor Netherlandsh Indie*, 11 April

1936.

"Het Doorgangshuis voor Krankzinnigen", *De Locomotief*, 19 Januari 1928.

"Het Krankzinnigen-gesticht", *Bataviaasch Nieuwsblad*, 29 Maret 1926.

"Het Krankzinnigenwezen", De Indische Courant, 26 Februari 1932.

"Het Krankzinnigengesticht Soember Porong (Lawang)", *Het Nieuws van Den Dag voor Nederlandsch Indië*, 23 Desember 1909.

"Het Krankzinnigengesticht te Lawang", *Het Vaderland*, 12 Maret 1915.

"In De Thee", *Haagsche Courant*, 20 Oktober 1930.

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

"Indische Sociaal Democratische Partij", *De Avondpost*, 19 Juni 1929.

"In observatie", *De Locomotief*, 7 April 1920.

"Jeugdwerkloosheid in Batavia"**,** *Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch Indie*, 3 September 1936.

"Krankzinnig", *Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch Indie*, 18 Januari 1923

"Krankzinnig", *Bataviaasch Nieuwsblad*, 17 September 1913.

"Krankzinnigen", *De Preanger Bode*, 12 April 1917.

"Krankzinnigen", *Delftsche Courant*, 6 September 1927.

"Krankzinnigen Behandeling", *Het Nieuws van Den Dag voor Nederlandsch Indie*, 11 November 1912.

"Krankzinnig Bij Politie", *Deli Courant*, 15 Desember 1925.

"Krankzinnig Moordenaar Gearresteerd", *Limburger Koerier*, 2 April 1932.

"Krankzinnigen-Transport", *De Sumatra Post*, 12 Oktober 1915.

"Krankzinnigen Uit Indie", *De Courant*, 8 Juli 1902.

"Krankzinnige Vrouw", *De Preanger Bode*, 26 Januari 1917.

"Krankzinnig Verklaard" , *De Sumatra Pos*t, 10 Maret 1914.

"Krankzinnigenverpleging", *Het Nieuws Van Den Dag voor Nederlandsch Indië,* 28 Februari 1924.

"Krankzinnigenverploging", *De Indische Courant*, 12 Februari 1937.

"Krankzinnigenverpleging in Indië", *De Sumatra Post*, 15 Oktober 1924.

"Krankzinnigenverpleging in Indië", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 16 Oktober 1924.

"Krankzinnigen in Politiebeurau", *Nieuwsblad van Het Noorden*, 14 Agustus 1926.

"Krankzinnig Moordenaar Gearresteerd", *Limburger Koerier*, 2 April 1932.

"Krankzinnigenzorg op Java", *Nieuwe Apeldoornsche Courant*, 21 September 1938.

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

"Krankzinnigen uit Menado naar Lawang", *De Avondpost*, 25 Agustus 1935.

"Lali Djiwo", *De Locomotief*, 7 Juli 1938.

"Levensmiddelen", *Bataviaasch Nieuwsblad,* 10 Juli 1907.

"Moord a.b. van de „Treub", *Bataviaasch Nieuwsblad*, 9 Januari 1922.

"Moord in Doorgangshuis", *De Locomotief*, 2 September 1936.

"Moord in Een Restaurant", *Provinciale Drentsche en Asser Courant*, 23 Maret 1932.

"Moordenaar of Krankzinnige?", *Ons Noorden*, 5 Agustus 1927.

"Memorie van Antwoord", *De Indische Courant*, 12 Februari 1937.

"Neiuwe Landbouwkolonie", *Soerabaiasch Handelsblad*, 20 April 1939.

"Nieuws Uit Batavia", *De Deli Courant*, 6 Desember 1923.

"Oentoerekenbaar", *De Preanger-Bode*, 31 Desember 1913.

"Onopgehelderde Moorden", *De Sumatra Post*, 17 November 1931.

"Onze Inlandsche Zieken Gestichten", *De Preanger Bode*, 5 Juni 1902.

"Oproep tot Steunverleening aan werkloozen in Ned-Indie", *Dagblad De Gooi-en Eemlander*, 14 Maret 1933.

"Overvuld", *Algemeen Indisch Dagblad De Preangerbode*, 4 Desember 1923.

"Overvloed van Krankzinnigen", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie*, 12 Maret 1932.

"Politie-Nieuws", *Het Nieuws van Den Dag voor Nederlandsch Indië,* 19 April 1914.

"Politie-Nieuws", *Het Nieuws Van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië,* 24 Mei 1910.

"Prof. Dr. J.H.F. Kohlbrugge Zeventig Jaar", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indie,* 27 Maret 1935.

"Postbond te Soerabaia", *Soerabaiasch Nieuwsblad*,14 Desember 1938.

"Regeering Steunt Particulier Initiatief", *Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch Indie,* 18 Juni 1937.

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

"Rijstvoorzening", *De Avondpost*, 9 Juli 1935.

"Salatiga", *De Locomotie*f, 10 September 1930.

"Successvolle Arestatie", *Deli Courant*, 18 Maret 1929.

"Stille kracht", *De Locomotief*, 29 Maret 1901.

"Tuinbouwkolonie van Geestelijk Invaliden", *Bataviasch Nieuwsblad*, 21 Januari 1935.

"The Economic Position of The Dutch East Indie", *The Netherlands Gezette*, 17 Agustus 1934.

"Thiessen voor den Landrechter", *De Sumatra Post*, 23 November 1925.

"Toch Toerekenbaar", *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indië,* 3 Oktober 1927.

"Uitbreiding van Krankzinnigengesticht", *De Sumatra Post*, 1 Agustus 1927.

"Uit-Nederlandsch Indie", *Leeuwarder Courant*, 18 Oktober 1912.

"Uit Soerabaja", *De Locomotief*, 13 Juni 1903.

"Uitbreiding Doorgangshuis te Semarang", *Soerabaiasch Handelsblad*, 20 April 1939.

"Van Nu en Straks", *Het Nieuws Van Den Dag voor Nederlandsch indie*, 25 Agustus 1927.

"..Verminder Onze Salarissen, maar in goodsnam: onstla niet!..", *Haagsche Courant*, 20 Oktober 1930.

"Vannacht op Passer Baroe een Chinees Opgepakt", *Bataviaasch Nieuwsblad*, 3 Juli 1906.

"Van Tandjong-Perak", *De Indische Courant*, 30 Juli 1931.

"Vechtpartij in Hospitaal". *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch Indië,* 11 Maret 1926.

"Verstandsverbijstering", *Bataviaasch Nieuwsblad*, 25 November 1923.

"Vervoer van Krankzinnigen", *De Locomotief*, 17 Mei 1902.

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

"Vervolgings-waanzin" , *Het Nieuws van Den Dag voor Nederlandsch Indie*, 12 Juli 1920.

"Vier Europeesche Krankzinnigen", *Bataviaasch Nieuwsblad*, 9 Februari 1904.

"Vier Menschen te Salatiga Door Amokmaker Gewond", *De Locomotief*, 10 September 1930.

"Voor de Werkloozen *f*.700.000 Meer", *Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch Indie*, 3 September 1936.

"Wijlen Prof.dr. J.H.F Kolbrugge", S*oerabaiasch Nieuwsblad*, 6 Oktober 1941.

"Werkloosheid", *De Avondpost*, 23 Januari 1935.

"Werkloozenzorg", *Soerabaiasch-Handelsblad*, 7 April 1932.

"Werkloosheid Onder Europeanen", *De Sumatra Post*, 26 Januari 1931.

"Werkkolonie voor Geestelijk Invaliden", *Algemeen Handelsblad*, 9 September 1936.

"Werkzaamgesteld", *De Indier Staatkundig en Nieuwsblad voor Nederlandsch Indie*, 6 juni 1918.

"Zij, Die Naar Holland Vertrokken", *De Avondpost*, 11 Agustus 1935

"Zonderlinge toestand!", *Het Nieuws van Den Dag voor Nederlandsch Indie*, *13 Juni* 1910.

"Zorg voor Krankzinnigen", *Arnhemsche Courant*, 13 Juli 1914.

"Zij, Die Naar Holland Vertrokken", *De Avondpost*, 11 Agustus 1935

Arsip Foto

"Dr. Latumeten(tokoh Boedi Oetomo 1908)", Koleksi OPAC PERPUSNAS RI.

"Gambar bersama [gambar] : gambar bersama diruang perpustakaan Stovia pengurus2 perkumpulan olahraga & kesenian. Duduk dari kiri kekanan : Darman, Abd Murad, Bahder Djohan, Soedjarwadi dan Chriss Puyt. Berdiri dari kiri ke kanan, Hoff, Adenan, Soewandi dan Abd Az", Koleksi OPAC PERPUSNAS RI.

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

"Het krankzinnigengesticht te Soemberporong te Lawang", Koleksi *Digital Collection Universiteit Leiden*.

"Potret[Gambar]: Foto Dr. Radjiman Widiodiningrat(raden Tumenggung Dr.Wediodiningrat] Ketua Boedi Oetomo;1914-1915", Koleksi OPAC PERPUSNAS RI.

Verslag Omtrent het Gouvernements Krankzinnigengesticht te Lawang 1902-1905

"Wijlen Prof.dr. J.H.F Kolbrugge", S*oerabaiasch Nieuwsblad*, 6 Oktober 1941.

"Zij, Die Naar Holland Vertrokken", *De Avondpost*, 11 Agustus 1935.

Buku dan Terbitan Ilmiah Lainnya

Anjani Hayatunnufus. (2024). Perkembangan Pemukiman Eropa di Surabaya Tahun 1906-1940. *DIAKRONIK*, Vol.18, No.1, 13-20.

Bahauddin. (2005). Pelayanan Kesehatan Rumah Sakit pada Masa Kolonial. *Jurnal Sejarah*, 2(2), 1-25.

Bauer, Dr.F.H & W.M. (1868). *Verslag van het Onderzoek naar den Tegenwoordigen Toestand van het Krankzinnigenwezen in het Algemeen en Van Gestichten en Verblijven der Krankzinnigen in Nederlandsch Indie in het Bijzonder, met aanwijzing der middelen welke tot verbetering kunnen worden aangewend, Op Last Der Regering Ingediend* Door Dr. F. H Bauer en W. M. Smit. (Batavia: Ter Landsdrukkerij).

Bond van Indonesische Artsen (Afdeeling Nederland). (1924). *Veerweerschrift Tegen de Rede van Dr.F.H. Van Loon Over "De psychische Eigenschappen der Maleische Raseen"*(Amsterdam: Bond van Indonesische Artsen(Afdeeling Nederland).

Broere, S. (2015). *In and Out of Magelang Asylum. A Social History of Colonial Psychiatry in the Netherlands Indies, 1923-1942.* 7-104 http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/320197 .

Deny Thong. (2011). *Memanusiakan Manusia, Menata Jiwa Membangun Bangsa*, (Jakarta: Gramedia Pustaka Utama), 3-269.

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

Dewi Ratih. (2022). Kota Kolonial Hindia Belanda, 1800-1942: Ditinjau Dari Permasalahan Sejarah Perkotaan. *Jurnal Artefak*, 9(1): 49-60.

Diewert, W.E. (1990). "The Theory of the Cost-of-Living Index and The Measurement of Welfare Change", dalam *Contributions to Economic Anlysis*.W.E. Diewert, Seri Price Level Measurement Vol.196(Vancouver: Department of Economics, The University of British Columbia), 5-72.

Edington, C&Hans Pols. (2016). Building Psychiatric Expertise Across Southeast Asia: Study Trips, Site, Visits, and Therapeutic Labor in French Indochina and the Dutsch Indies, 1898-1937, 58(3): 636-663.

Eka Viora. (2009). "Pembangunan Sistem Kesehatan Jiwa di Indonesia", *Jurnal HAM*, Vol.5, No.5, 2009, 95-111.

Farabi Fakih. (2014). Kotabaru and the Housing Estate as Bulwark against the Indigenization of Colonial Java", dalam *Cars, Conduits, and Kampongs: The Modernization of the Indonesian City, 1920–1960,* editor oleh Freek Colombijn & Joost Coté (Leiden: Brill).

Furnivall, J.S. (2009). *Hindia Belanda: Studi tentang Ekonomi Majemuk* (Jakarta: Freedom Institute), 1-500.

Ilham Nur Utomo. (2020). Depresi Ekonomi dan Krisis Kepercayaan Rakyat terhadap Pemerintah Kolonial, 1930-1936. *Jurnal Sejarah, Budaya, dan Pengajarannya*, 14(1), 62-73.

J.A Latumeten. (1924). "Over De Kernen van Den Nervus Ovulomotorius"*, Disertasi*, Universiteit Utrecht.

Jilek, W. G. (1995). Emil kraepelin and comparative sociocultural psychiatry. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience, 245(4-5), 231–238.* doi:10.1007/bf02191802.

Kerchman, F.W.M. (1930). "*25 Jaren Decentralisatie in Nederlandsch Indie* 1905-1930". (Semarang; G.Kolff & Co. Weltevreden), 3-524.

Kuntowijoyo.(2005). *Pengantar Ilmu Sejarah* (Yogyakarta: Tiara Wacana), 1-160.

Lijkles, S. (1906). *Verslag Omtrent het Gouvernements Krankzinnigengesticht te Lawang 1902-1905*(Batavia: Landsdrukkerij), 1-120.

Lindblad, J.T.(2026). "Krisis Ekonomi Dalam Sejarah Indonesia Abad ke-20: Tinjauan Ekonomi Makro", dalam *Dari Krisis ke Krisis*, editor oleh Ben

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

White & Peter Boomgard(Yogyakarta: Gadjah Mada University Press), 1-354.

Mona Lohanda. (2012).”Sistem Pemerintahan Hindia Belanda dalam Indonesia” dalam *Dalam Arus Sejarah Jilid 5*: *Masa Pergerakan Kebangsaan,* editor oleh Taufik Abdullah, dkk(Jakarta: Ichtiar Baru van Hoeve), 43-60.

Nugroho Notosusanto & Marwati Djoened Poesponegoro.(1977). *Sejarah Nasional Indonesia V: Zaman Kebangkitan Nasional dan Masa Republik Indonesia*(Jakarta: Balai Pustaka), 1-436.

Neytell de Wilde & J.TH.Moll. (1936). *The Netherlands Indies During the Depression: A Brief Economic Survey*(Amsterdam: J.M. Mulenhoff), 5-94.

Ong Hok Ham. (2009). *Riwayat Tionghoa Peranakan di Jawa*, (Jakarta: Komunitas Bambu).

Purnawan Basundoro. (2012). Pengantar Sejarah Kota(Yogyakarta: Ombak), 1-204.

Putri Agus Wijayati. (2016). Relasi Pasar, Negara, dan Masyarakat: Kajian Pada Ruang Perkotaan Semarang Awal Abad Ke-20, *Historical Studies Journal*, 26(2): 187-199.

Pols, H. (2006). The development of psychiatry in Indonesia: From colonial to modern times. International Review of Psychiatry, 18(4): 363-369.

_____. (2007). “The Nature of the Native Mind: Contested Views of Dutch Colonial Psychiatrist in the former Ducth East indie”, In: *Mahone, S., Vaughan, M. (eds) Psychiatry and Empire*. (London: Palgrave Macmillan).

_____. (2012). The Psychiatrist as Administrator: The Career of W. F. Theunissen in the Dutch East Indies. Health and History, 14(1): 143-164.

Pols,H&Edington,C. (2016). Building Psychiatric Expertise across Southeast Asia: Study Trips, Site Visits, and Therapeutic L Habor in French Indochina and the Dutch East Indies, 1898–1937.*Comparative Studies in Society and History*, 58(3), 636-663.

Pols, H., & Wibisono, S. (2017). *Psychiatry and Mental Health Care in Indonesia from Colonial to Modern Times. Mental Health in Asia and the Pacific,* 205–221.

_____. (2019). Merawat Bangsa: Sejarah Pergerakan Para Dokter Indonesia(Jakarta: Kompas), 1-380.

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

Porath, N. (2008). The naturalization of psychiatry in Indonesia and its interaction with indigenous therapeutics. Bijdragen Tot De Taal- Land- En Volkenkunde / Journal of the Humanities and Social Sciences of Southeast Asia, 164(4), 500–528.

Purnawan Basundoro.(2009). Dua Kota Tiga Zaman: Surabaya dan Malang Sejak Masa kolonial Sampai Kemerdekaan (Yogyakarta: Ombak), 1-278.

Ricklefs, MC. (2007). *Sejarah Indonesia Modern, 1200-2004*(Jakarta: Serambi), 27-720.

_____, (2002). *Yogyakarta dibawah Sultan Mangkubumi, 1749-1792*(Yogyakarta: Mata Bangsa).

Robert A.Pollak. (1975). The Intertemporal Cost of Living Index. *NBER Chapters, dalam Annals of Economic and Social Measurement*, 4(1):179-183.

_____.(1983). The Treatment of 'Quality' In The Cost of Living Indeks. *Journal of Public Economics*, 20(1): 25-53.

Soebaryo Mangunwidodo. (1994). *Dr.K.R.T. Radjiman Wediodiningrat: Perjalanan Seorang Putra Bangsa, 1879-1952*(Jakarta: PT.Gramedia).

Soegijanto Padmo. (2013). Depresi 1930-an dan Dampaknya terhadap Hindia Belanda. *Humaniora*, 2(1991), 147-156.

Teti Hestiliani.(2019). Decentralisatie Wet Van Nederlandsch Indies 1903. *ISTORIA*, 15(2): 206-214.

Van Dijk, K.(2013). Hindia Belanda dan Perang Dunia 1, 1914-1918 (Jakarta: KITLV-Jakarta), 1-679.

Van Gennep, J.L.(1895). *De Hoogvlakte van den Jang-Gebergte op Java, De Meest Geschikte Plaats Voor De Oprichting van een Sanatorium, een Krankzinnigengesticht en een Europeesche Landbouwkolonie*,(Semarang: G.C.T Van Dorp&Co.).

Van Loon, F.H.G. (1924). *Lattah, eene pscyhoneurose der Maleische Rassen*(Batavia: Tidak Disebutkan Penerbitnya), 4-24.

Van Zanden, J.L.(2012). *Ekonomi Indonesia 1800-2010: Antara Drama dan Keajaiban Pertumbuhan*(Jakarta: PT. Gramedia).

UNIVERSITAS
GADJAH MADA
ODGJ dan Pelayanan Kesehatan Jiwa di Kota Kolonial Jawa, 1910-1930-An
Fathur Rachman, Dr. Baha'uddin, M.Hum.
Universitas Gadjah Mada, 2026 | Diunduh dari http://etd.repository.ugm.ac.id/

Wahyudin Alim Sani. (2023). Perkembangan Kotapraja Meester Cornelis(Jatinegara) tahun 1905-1935, *DIAKRONIK*, 17(1): 11-19.

Wara Arum Sekaring Catri. (2018). "Rumah Sakit Jiwa Lawang Tahun 1902–1942," *Skripsi*, Universitas Airlangga.

Wisnu Subagyo.(1986). *Dr. Mohammad Amir: Karya dan Pengabdiannya*(Jakarta: DEPDIKBUD).

Yurida Aprianto. (2016). Sejarah dan Dinamika Koloni Orang Sakit Jiwa(KOSJ) Lali Jiwa di Pakem Sleman, 1938-1965, *Jurnal Pendidikan Sejarah*, 1(1): 3-14.

Zondervan, S. (2016). Patients of the colonial state: the rise of a hospital system in the Netherlands Indies 1890-1940. [Doctoral Thesis, Maastricht University]. Maastricht University. 10-264.

Sumber Internet

Nugroho Kuncoro Yudho, "Orang dengan Gangguan Jiwa: Mitos, Stigma, dan Upaya yang Dilakukan", 2025, diakses melalui Orang Dengan Gangguan Jiwa (ODGJ): Mitos, Stigma dan Upaya yang Dilakukan.

Tria Sutrisna & Danu Damarjati, "Menkes: 28 Juta Penduduk Indonesia Punya Masalah Kejiwaan", 2026, Menkes: 28 Juta Penduduk Indonesia Punya Masalah Kejiwaan.